

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ ดงพญาเย็น-เขาใหญ่

Developing the Wildlife Tourism Routes in the Natural World Heritage Area of Dong Phrayayen–Khao Yai

¹อุษารดี ภูมาลี, ²วรงค์ สุขเสวต ³เอกวัต วิถีประดิษฐ์

⁴ชุตินพงศ์ ร่มสนธิ และ ⁵ชวาพร ศักดิ์ศรี

¹Usaradee Phumalee, ²Warong Suksavate, ³Akekawat Vitheepradit

⁴Chutipong Romsonthi, and ⁵Chawaporn Saksri

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kasetsart University, Thailand

Email: ¹fforudp@ku.ac.th, ²fforwrs@ku.ac.th, ³agrawv@ku.ac.th

⁴chutipong.ro@ku.ac.th, ⁵archcps@ku.ac.th

Received October 19, 2022; Revised November 30, 2022; Accepted December 13, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ 2) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ผลทางสถิติด้วยความถี่ ร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า จากผลการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้ง 6 แห่ง พบว่า หอดูสัตว์หนองผักชี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับสูงมาก ของคะแนนรวมทั้งหมด รองลงมา คือ จุดชมวิว กิโลเมตรที่ 30 ถนนสาย 2090 มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับสูง ส่วนหอดูสัตว์บุตาปอดของอุทยานแห่งชาติปางสีดาและหอดูสัตว์ทุ่งกระตังของอุทยานแห่งชาติตาพระยา มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ผาเฒ่าของอุทยานแห่งชาติทับลาน มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับไม่เหมาะสม ด้านผลการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ พบว่าการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่า เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่า Big Five มรดกโลกดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ประเภทพักค้าง 4 วัน 3 คืน เส้นทางที่ 2 ดูนกสองสัปดาห์ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประเภทไปเช้าเย็นกลับ และเส้นทางที่ 3 ชมผีเสื้อของอุทยานแห่งชาติปางสีดา ซึ่งเป็นการ

จัดเส้นทางที่พิจารณาจากการบริหารจัดการโป่ง โดยมีแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ 8 แห่ง

คำสำคัญ: ศักยภาพการท่องเที่ยว; เส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่า; มรดกโลกทางธรรมชาติ; ดงพญาเย็น-เขาใหญ๋

Abstract

This article aimed to 1) assess the resource potential for supporting wildlife tourism in the Natural World Heritage Area of Dong Phrayayen–Khao Yai and 2) develop the wildlife tourism routes in the Natural World Heritage Area of Dong Phrayayen–Khao Yai. The data were collected using the resource potential assessment form for supporting wildlife tourism and were statistically analyzed using frequency and percentage. The assessment of tourism resource potential in six locations revealed that Nong Phak Chi Wildlife Watching Tower and Khao Yai National Park had the highest total score, followed by the viewpoint at kilometer 30 (Route 2090). As for the Butapod Wildlife Watching Tower of Pang Sida National Park and the Thung Krating Wildlife Watching Tower of Ta Phraya National Park, the resource potential scores were at moderate levels. Meanwhile, Pha Men of Thap Lan National Park had an inappropriate resource potential score of 45.3%. Regarding the study of wildlife tourism routes in the Natural World Heritage Area of Dong Phrayayen–Khao Yai, it was found that the designs of wildlife tourism route 1 (the Big Five Wildlife Tourism Route, the Natural World Heritage Area of Dong Phrayayen–Khao Yai, 4 days and 3 nights stay), route 2 (Bird Watching of Khao Yai National Park, day trip), and Route 3 (Butterfly Watching of Pang Sida National Park) had 8 attractions that had potential to connect tourism inside the national park.

Keywords: Resource potential; Wildlife tourism routes; Natural World Heritage; Dong Phrayayen Khao Yai

บทนำ

การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature-based Tourism) มีหลากหลายทั้งในเรื่องของรูปแบบการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว ความหลากหลายของระดับประสบการณ์นั้นหนทางการตั้งแต่ประสบการณ์แบบเรียบง่ายไปจนถึงประสบการณ์ความท้าทายไปจนถึง

ประสบการณ์หรือระหว่างการเดินทางและประกอบกิจกรรม ทั้งนี้กิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งสามารถเป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เอื้อให้เกิดประสบการณ์นันทนาการซึ่งเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม กับขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรที่นักท่องเที่ยวประกอบกิจกรรม นอกจากนั้นกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งยังสามารถเอื้อให้เกิดประสบการณ์ในอีกมุมที่แตกต่างกันคือ กิจกรรมที่ประกอบในแหล่งนันทนาการทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว เช่น การตกปลา การส่องสัตว์ จึงมีการแบ่งประเภทการท่องเที่ยวสัตว์ป่า (Wildlife Tourism; WT) ออกมาเป็นอีกหนึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกที่สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวในการได้สัมผัสธรรมชาติแท้ๆ ของสัตว์ป่าที่อยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ ด้วยความเป็นเอกลักษณ์ของประสบการณ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกล้ำค่าที่มักจะไม่มีเกิดขึ้นบ่อยและมีความรู้สึกร่วมในการทำกิจกรรม (MacCannell, 1973) ความเข้มข้นของประสบการณ์ที่ตื่นเต้น ซึ่งช่วยให้ร่างกายได้มีการหลั่งสารอะดรีนาลีน ตลอดช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม ระยะเวลาการทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่มากขึ้นจะช่วยให้ได้รับประสบการณ์สูงสุดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนั้นชนิดสัตว์ป่าที่โดดเด่นต่อการท่องเที่ยวยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวแตกต่างกัน รวมถึงขนาดของสัตว์ป่าอันตราย สภาพการอยู่ร่วมกันของสัตว์ป่า และสถานภาพของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ ซึ่งมองถึงคุณค่าหรือความหายากของสัตว์ป่าชนิดนั้น ๆ เช่น สัตว์ป่าหายาก สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ จะเห็นได้ว่าการเติบโตและการพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจกับสัตว์ป่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นกระแสความสนใจในการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อใกล้ชิดและชื่นชมความงดงามของธรรมชาติ กระแสการอนุรักษ์สัตว์ป่า ตลอดจนทัศนคติต่อสัตว์ป่าที่เปลี่ยนแปลงไป

การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอย่างยั่งยืน ต้องคำนึงความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์ป่า กิจกรรมที่สร้างคุณค่าประสบการณ์การเรียนรู้ และการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยในด้านความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวสัตว์ป่าจะพิจารณาถึงปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ เช่น ภูมิประเทศ ธรณีวิทยา ลักษณะของดิน แหล่งน้ำ ชนิดของสังคมพืช ลักษณะเชิงปริมาณของหย่อมป่า (Patch metrics) ลักษณะเชิงปริมาณของภูมิทัศน์ (Landscape metrics) ปัจจัยทางมนุษย์และการจัดการ เช่น ขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์ ชุมชน ความหนาแน่นของประชากร ถนนและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยปัจจัยที่กล่าวมาจะบ่งบอกถึงที่น่าจะเป็นของการปรากฏและศักยภาพของถิ่นอาศัยของสัตว์ป่าที่มีโอกาสพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ซึ่งนอกจากการประเมินสถานภาพทรัพยากรสัตว์ป่าที่ถือเป็นคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวหรือศักยภาพของตัวแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจแล้วนั้น การประเมินศักยภาพยังต้องคำนึงถึงความสามารถในการให้คุณค่าประสบการณ์และสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งการกำหนดปัจจัยและตัวชี้วัดที่เหมาะสมเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว จะต้องครอบคลุมประเด็นของประเภทหรือรูปแบบการท่องเที่ยวของพื้นที่ให้มากที่สุด

สถานการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศเริ่มได้รับความนิยมตั้งแต่กิจกรรมการส่องสัตว์ การดูนก การดูผีเสื้อ ซึ่งหนึ่งในสถานที่ที่นักท่องเที่ยวให้ความนิยม คือ อุทยานแห่งชาติทั้ง 4 แห่งในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ว่าด้วยจำนวนและความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่จึงเป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวนิยมดูนก ส่องสัตว์ เทียนน้ำตก และกางเต็นท์พักแรม นอกจากนี้ บริเวณชายขอบของพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และอุทยานแห่งชาติทับลานที่พบสัตว์ป่าออกมาหากินในบริเวณเขตกันชนซึ่งมีราษฎรอาศัยอยู่ จึงทำให้เกิดกิจกรรมการชมสัตว์ป่าเกิดขึ้น เช่น พื้นที่คลองปลากั้ง ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว และบ้านบุพราหมณ์ ตำบลบุพราหมณ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี หรือบริเวณพื้นที่เชื่อมโยงกับอุทยานแห่งชาติตาพระยาที่มีละลุซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เป็นตัวแทนการศึกษาทางภูมิศาสตร์ หรือแม้แต่การเดินทางชมธรรมชาติเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติตาพระยาและอุทยานแห่งชาติปางสีดา หรือช่วงเดือนมิถุนายน – กรกฎาคมของทุกปี จะมีงานเทศกาลดูผีเสื้อที่ปางสีดา

ทั้งนี้ หากจะดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวให้มีการพัฒนากิจกรรมและบริการให้เป็นไปตามแนวทางของ UNESCO โดยเฉพาะเรื่องการสื่อความหมายและพัฒนาการท่องเที่ยวให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ไปพร้อมกับการดูแลรักษาทรัพยากร ซึ่งพื้นที่นี้ น่าจะมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ต้นทุนทางทรัพยากรน้อยแต่ได้รับประโยชน์มากและกระจายสู่ชุมชนรอบเขตมรดกโลก จึงควรเริ่มต้นด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ที่นำไปสู่การกำหนดคำถามในการวิจัย คือ ควรดำเนินการอย่างไรในการนำศักยภาพของมรดกโลกดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ซึ่งโดดเด่นเรื่องสัตว์ป่ามาพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและคุณค่าที่โดดเด่นดังกล่าว โดยการวิจัยมุ่งหวังที่จะนำผลการศึกษเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ในรูปแบบที่ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในพื้นที่มรดกทางธรรมชาติแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่
2. เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่

การทบทวนวรรณกรรม

ประเด็นด้านศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ถือเป็นฐานทรัพยากรที่ต้องให้ความสำคัญตระวังในเรื่องของการจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่สร้างผลกระทบต่อสัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้พัฒนาอยู่บนฐานของกรอบด้านวิชาการ การทบทวนเอกสารจึงได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยครอบคลุมเนื้อหา 1) มรดกโลกทางธรรมชาติ 2) การท่องเที่ยวสัตว์ป่า และ 3) การประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural World Heritage, NWH)

มรดกโลกทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ได้รับการรับรองและประกาศเป็นมรดกโลกภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (The World Heritage Convention) โดยอนุสัญญาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งปัจจุบันและอนาคตตลอดไป ซึ่งในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกนี้ให้ความสำคัญกับแนวทางที่จะช่วยให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติ ตลอดจนให้มรดกโลกเป็นแหล่งตอบสนองต่อปัจจัยความต้องการขั้นพื้นฐาน มีการรักษาสมดุลระหว่างการใช้อยู่อาศัยของมนุษย์กับธรรมชาติ ในอนุสัญญานี้ยังได้กล่าวถึงเกณฑ์และคำอธิบายเกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมสำหรับการขึ้นบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก โดยแหล่งทางธรรมชาติที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ต้องมีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ตามหลักเกณฑ์มาตรฐานได้แก่ มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายและมรดกทางธรรมชาติตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาไว้ คือ 1) สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ อันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ 2) สถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการศึกษาวิเคราะห์แล้วว่า เป็นถิ่นที่อยู่ของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ซึ่งถูกคุกคามและมีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์ หรือการอนุรักษ์ และ 3) แหล่งธรรมชาติอันมีคุณค่าโดดเด่นทางวิทยาศาสตร์ หรือความงามตามธรรมชาติ ทั้งนี้ใน เอกสารแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกได้ระบุกำกับไว้ว่า “เพื่อให้เชื่อว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล แหล่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity) และ/หรือตามความเป็นของแท้ (Authenticity) และต้องมีระบบการคุ้มครองและการจัดการอย่างเพียงพอสำหรับปกป้องแหล่งนั้น ๆ”

2. ประเภทการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกโลก

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกโลกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism ได้กำหนดภารกิจสำคัญของการพัฒนาและจัดการ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของแหล่งมรดกโลก คือการสนับสนุนให้เกิดความตระหนักเพิ่มขึ้นถึงคุณค่าของมรดกโลก เพิ่มพูนสมรรถนะในการบริหารจัดการ และสร้างสมดุลของการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในอันที่จะปกป้องรักษามรดกโลกและคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) ทั้งนี้ UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism ได้กำหนดเป้าหมายเชิงนโยบายในการสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการแหล่งมรดกโลกทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม โดยการวางแผน การจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องเน้นการมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นและแนวทางการจัดการระดับพื้นที่

การท่องเที่ยวกับมรดกโลกอาจพิจารณาถึงความสัมพันธ์ในลักษณะสองทาง กล่าวคือ แหล่งมรดกโลกเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ เนื่องจากมีฐานทรัพยากรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยือน รวมไปถึง ตราสินค้า “มรดกโลก” ซึ่งสื่อสารถึงแบรนด์ด้านการอนุรักษ์ที่มีผู้ให้ความสนใจอย่างมาก ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็สามารถทำให้แหล่งมรดกโลกมีโอกาสนำเสนอ “คุณค่าความสำคัญของมรดกโลก” และเป็นแหล่งสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นโดยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยมรดกโลก อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในมรดกโลกเมื่อมีการจัดการที่ดีย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ถ้าวการบริหารจัดการไม่ดีย่อมนำมาซึ่งภัยคุกคามต่อคุณค่าความสำคัญอันโดดเด่นในระดับสากลได้เช่นกัน ดังนั้น ผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ซึ่งมีหลายวิธีการ เช่น ทำงานประสานร่วมอย่างใกล้ชิดกับผู้ประกอบการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นำข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว พฤติกรรมและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการไปเยือนมรดกโลกไปพิจารณาในการบริหารจัดการ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนด้านการท่องเที่ยวของมรดกโลก ทั้งนี้ สิ่งที่มีมักเป็นจุดอ่อนของการบริหารจัดการมรดกโลกเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนก็คือ การป้องกันและการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนการท่องเที่ยวกับผู้บริหารจัดการแหล่งมรดกโลก ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับผู้บริหารจัดการแหล่งมรดกโลก และการนำเสนอคุณค่าโดดเด่นระดับโลกให้เป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวที่สำคัญของผู้มาเยือน ซึ่งการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในมรดกโลกควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่อาจเป็นประโยชน์ในการพิจารณาเมื่อพัฒนานโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยว ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีดัชนีชี้วัดความมีศักยภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวด้วย (UNESCO, 2012)

3. การท่องเที่ยวสัตว์ป่า (Wildlife tourism)

การท่องเที่ยวสัตว์ป่า (Wildlife tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่อยู่บนพื้นฐานของการเผชิญหน้ากับสัตว์ป่า โดยการเผชิญหน้าเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหรือในสภาพของสัตว์ป่าที่ถูกจัดแสดงในกรงขัง กิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่านั้นรวมไปถึงกิจกรรมท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่ไม่มีการบริโภคทรัพยากร เช่น การดู ถ่ายภาพ ตลอดจนกิจกรรมที่

เกี่ยวข้องกับการฆ่าหรือจับสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการล่าสัตว์ และการตกปลาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีการบริโภคทรัพยากร การท่องเที่ยวสัตว์ป่าเกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว การนำเที่ยว ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่เน้นไปที่การมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าจดจำ (Tung and Ritchie, 2011; Jefferies and Lepp, 2012; Kim et al., 2012; Kruger and Saayman, 2012) อย่างไรก็ตามการนิยามคำว่านักท่องเที่ยวสัตว์ป่านั้น ต้องให้ความสำคัญกับขอบเขตของคำว่า “สัตว์ป่า” ที่ต้องสอดคล้องกับการใช้คำโดยทั่วไปในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้การท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของประสบการณ์การท่องเที่ยวหรือผลิตภัณฑ์ที่มีพื้นฐานมาจากสัตว์ป่า หรือความหมายในระดับของการนำไปประยุกต์ใช้กับสินค้าท่องเที่ยวได้ จนไปถึงความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนการให้โอกาสที่สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัว ในฐานะที่เป็นหมวดหมู่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวสัตว์ป่าทับซ้อนกับการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ การท่องเที่ยวที่มีความสนใจพิเศษ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Higginbottom, 2004) ซึ่งการท่องเที่ยวสัตว์ป่าถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นภายใต้บริบทของกิจกรรมทางธรรมชาติที่มีเรื่องของการสื่อความหมายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ป่าและการนำแนวปฏิบัติทางการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการนักท่องเที่ยว กรณีที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะเพื่อไปสัมผัสประสบการณ์เกี่ยวกับสัตว์ป่าเป็นหลักแล้ว การท่องเที่ยวสัตว์ป่าถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่น่าสนใจเป็นพิเศษรูปแบบหนึ่ง (Hall and Weiler, 1992)

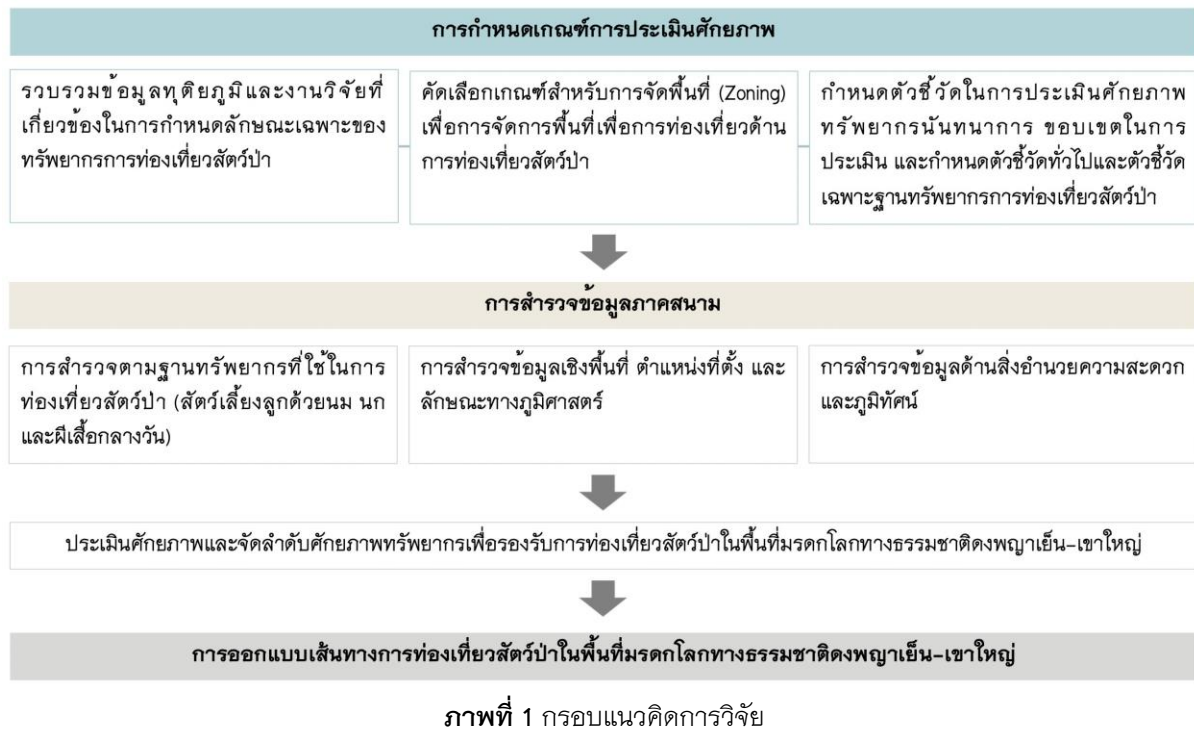
4. การประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อตอบสนองและรองรับความต้องการของมนุษย์และสังคมในรูปแบบของการท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายประเภทที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ควรมีลักษณะหลักที่สำคัญ 5 ประการ หรือเรียกว่า 5As (Dickman, 1996) ได้แก่ 1) ความดึงดูดใจ (Attraction) 2) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) 3) ที่พัก (Accommodation) 4) ความสามารถในการเข้าถึงง่าย (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) โดยการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นขั้นตอนสำคัญในการวางแผนเพื่อค้นหาจุดเด่นหรือจุดดึงดูดที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมของฐานทรัพยากรต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะอย่าง สำหรับใช้เป็นแนวทางการออกแบบกิจกรรมและเพื่อบ่งชี้ข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพที่มี ด้านการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวสัตว์ป่า (Pongpattananurak, et al., 2020) ได้มีการกำหนดตัวชี้วัดการประเมินศักยภาพเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่า 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านศักยภาพของพื้นที่

ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด คือ โอกาสในการพบเห็นสัตว์ป่า อัตลักษณ์และเอกลักษณ์โดดเด่นทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ ความสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ คุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น ศักยภาพด้านสื่อความหมายและการเรียนรู้ ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยมนุษย์ และความคงทนของสภาพแวดล้อมในการรองรับการใช้ประโยชน์ 2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด คือ ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว/จุดท่องเที่ยว ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก และ 3) ศักยภาพในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด คือ การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยวและมีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศและการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนโดยรอบ ทั้งนี้จากการรวบรวมปัจจัยชี้วัดในการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่าการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น เป็นการประเมินความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการ การบริการ และการพัฒนาอื่นๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีการกำหนดปัจจัยชี้วัดและเกณฑ์ในการประเมินที่แตกต่างกันได้ตามการพิจารณาของผู้วิจัย โดยจะมีการกำหนดการให้ค่าถ่วงน้ำหนักของแต่ละปัจจัยตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับปัจจัยตัวชี้วัดนั้น และนักวิจัยจะมีการกำหนดขอบเขตของค่าคะแนนออกมาเป็นในรูปแบบของระดับศักยภาพ ตั้งแต่ศักยภาพต่ำไปจนถึงศักยภาพสูง

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยการกำหนดเกณฑ์สำหรับการจัดพื้นที่ (Zoning) เพื่อการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวด้านสัตว์ป่าที่อยู่บนพื้นฐานของการประเมินศักยภาพทรัพยากรที่นำไปสู่การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว ดังภาพที่ 1

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัยคือ พื้นที่อุทยานแห่งชาติทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา และอุทยานแห่งชาติตาพระยา โดยการดำเนินการวิจัยด้านการคัดเลือกเกณฑ์สำหรับการจัดพื้นที่ (Zoning) เพื่อการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่าได้โดยใช้การจัดทำดัชนีค่าถ่วงน้ำหนักความเหมาะสมของการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่นอกเหนือไปจากศักยภาพของการปรากฏและความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์ป่าในพื้นที่ เพื่อการจัดทำ Zoning และจัดหมวดหมู่เพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด และนำค่าคะแนนนี้เพื่อไปตัดพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่าออกจากการวิเคราะห์ และนำพื้นที่ที่เหมาะสมที่เหลือมาจัด Ranking โดยดูจากค่า Percentile ของดัชนีถ่วงน้ำหนัก แล้วเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อลงไปตรวจสอบ (Ground truth) และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยสามารถคัดเลือกพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า 6 แห่งได้แก่ 1) หอดูสัตว์หนองผึกและโป่งชมรมเพื่อนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 2) โป่งทุ่งกวาว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 3) ริมถนนเส้น กม.30 (กิจกรรมดูนก) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 4) ผาเม่น อุทยานแห่งชาติทับลาน 5) หอดูสัตว์บุตาปอด และเส้นทางศึกษาธรรมชาติทุ่งหญ้าบุตาปอด อุทยานแห่งชาติปางสีดา และ 6) หอดูสัตว์ทุ่งกระตัง อุทยานแห่งชาติตาพระยา

ในส่วนของการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าโดยกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพซึ่งเป็นหนึ่งในผลผลิตจากงานวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้กระบวนการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาพิจารณากับประเด็นลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวสัตว์ป่า เพื่อนำมากำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพทรัพยากรนั้นผ่านการโดยพัฒนาแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ว่า พิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของปัจจัยที่บ่งชี้ถึงศักยภาพโดยใช้ระบบผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่าหรือการท่องเที่ยวสัตว์ป่า และสอบถามความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นความเหมาะสมของปัจจัยที่บ่งชี้ถึงระดับศักยภาพทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่า กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนตัวชี้วัด (Rating score) และค่าถ่วงน้ำหนักของแต่ละปัจจัย (Weighting score) ทั้งนี้ขอบเขตในการประเมิน และกำหนดตัวชี้วัดทั่วไปและตัวชี้วัดเฉพาะฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวสัตว์ป่า จากนั้นกำหนดค่าคะแนนของแต่ละตัวชี้วัด ซึ่งพิจารณาค่าคะแนนทั้งในรูปแบบการใช้ค่ามาตรฐาน การใช้ค่าเฉลี่ย การกำหนดช่วงของค่าคะแนนแล้วแต่ความเหมาะสม โดยส่วนใหญ่จะมีตั้งแต่ 0-5 หรือ 0-3 คะแนน และพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของปัจจัยที่บ่งชี้ถึงศักยภาพ โดยใช้ระบบผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่าหรือการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ซึ่งสามารถกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดได้ทั้งสิ้น 5 ด้าน 13 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. ด้านศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) คะแนนเต็ม 30 คะแนน จำนวน 6 ตัวชี้วัด คือ
 - 1) โอกาสในการพบเห็นสัตว์ป่า
 - 2) ค่าดัชนีความหลากหลายชนิดของนก
 - 3) ระยะห่างจากพื้นที่ประกอบกิจกรรมของมนุษย์และเส้นทางขนส่งหลัก
 - 4) สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ
 - 5) ศักยภาพด้านการสื่อความหมายและการเรียนรู้ และ
 - 6) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ซึ่งส่งเสริมการพบเห็นสัตว์ป่า
2. ด้านศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว (Activity) คะแนนเต็ม 10 คะแนน จำนวน 2 ตัวชี้วัด คือ
 - 1) ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า และ
 - 2) การจัดการความปลอดภัยจากการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า
3. ด้านศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คะแนนเต็ม 10 คะแนน จำนวน 2 ตัวชี้วัด คือ
 - 1) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว และ
 - 2) มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านความรู้และสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว
4. ด้านศักยภาพในการเข้าถึง (Accessibility) คะแนนเต็ม 9 คะแนน จำนวน 2 ตัวชี้วัด คือ
 - 1) ความสะดวกในการเข้าถึง และ
 - 2) การเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ
5. ด้านศักยภาพของที่พัก (Accommodation) คะแนนเต็ม 5 คะแนน จำนวน 1 ตัวชี้วัด คือ การกระจายเชิงพื้นที่ของที่พักจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก

ทั้งนี้ ค่าคะแนนการประเมินศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยว จะนำค่าคะแนนในแต่ละด้านมาคิดเป็นค่าร้อยละของคะแนนเต็มทั้งหมด แล้วนำมาจัดกลุ่มศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยวออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

ศักยภาพระดับสูงมาก	มีค่าคะแนนศักยภาพ มากกว่าร้อยละ 80 ขึ้นไป
ศักยภาพระดับสูง	มีค่าคะแนนศักยภาพ ระหว่างร้อยละ 70 – 79 ขึ้นไป
ศักยภาพระดับปานกลาง	มีค่าคะแนนศักยภาพ ระหว่างร้อยละ 60 – 69 ขึ้นไป
ศักยภาพระดับต่ำ	มีค่าคะแนนศักยภาพ ระหว่างร้อยละ 50 – 59 ขึ้นไป
ศักยภาพระดับไม่เหมาะสม	มีค่าคะแนนศักยภาพ น้อยกว่าร้อยละ 50

ด้านการเก็บข้อมูลเพื่อประเมินศักยภาพและจัดลำดับศักยภาพทรัพยากรเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ว่า จะดำเนินการสำรวจข้อมูลด้านชนิดพันธุ์สัตว์ ศักยภาพของทรัพยากรเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ และคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวในการจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ซึ่งจะถูกนำไปประมวลผลเพื่อออกแบบและนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ที่จำแนกเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าตามประเภทของสัตว์ป่าที่ทำการศึกษา ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก และผีเสื้อ โดยนำผลการประเมินศักยภาพและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่ได้จากการศึกษา มาคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งในการเป็นฐานทรัพยากรในการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวสัตว์ป่าเชิงสร้างสรรค์ และนำมาจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่า

ผลการวิจัย

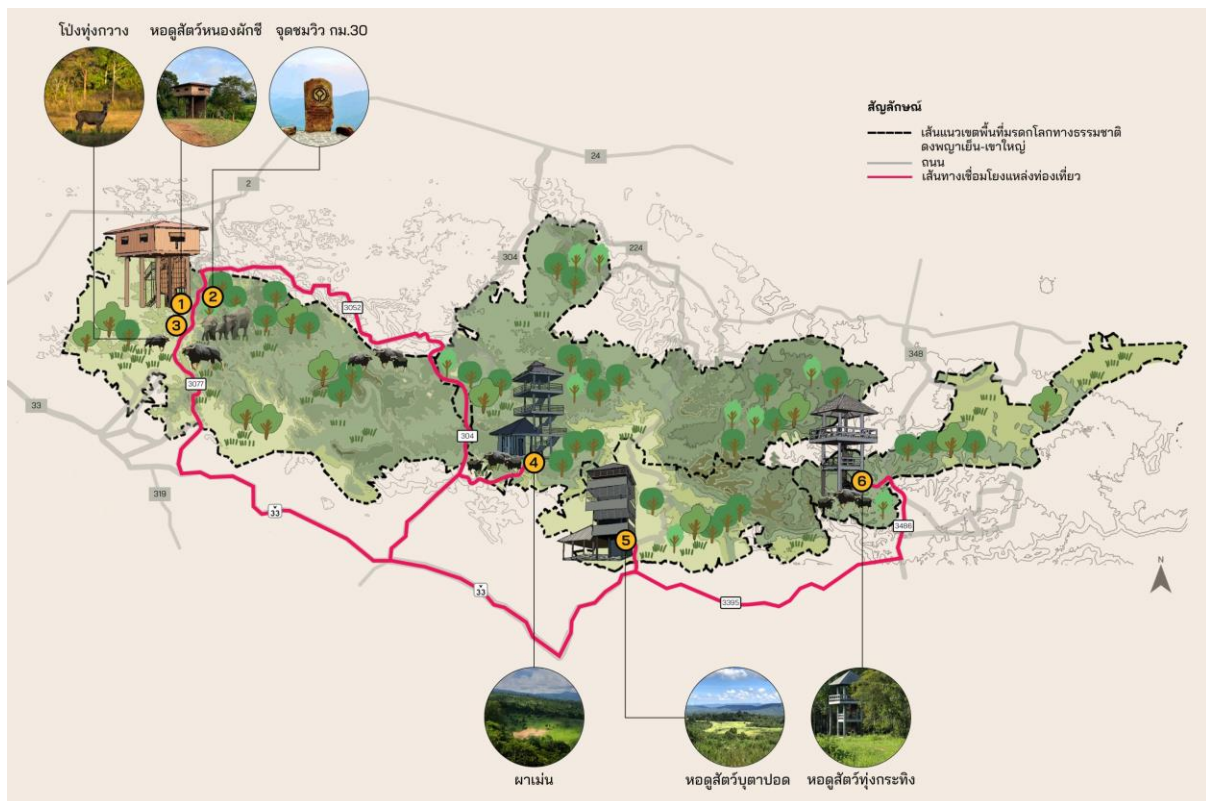
วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกตามรายแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 6 แห่ง พบว่า แหล่งท่องเที่ยวหอดูสัตว์หนองผักชี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับสูงมาก (ร้อยละ 81.3) ของคะแนนรวมทั้งหมด รองลงมาคือจุดชมวิวกิโลเมตรที่ 30 ถนนสาย 2090 และโป่งทุ่งกวาวของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 73.4 และ 71.9 ตามลำดับ) ส่วนหอดูสัตว์บึงตาปอด และเส้นทางศึกษาธรรมชาติทุ่งหญ้าตาปอด อุทยานแห่งชาติปางสีดาและหอดูสัตว์ทุ่งกระทิง อุทยานแห่งชาติตาพระยา มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 59.4 และ 57.8 ตามลำดับ) ในขณะที่ผาเม่น อุทยานแห่งชาติทับลาน มีค่าคะแนนศักยภาพอยู่ในระดับสูงมาก (ร้อยละ 45.3) ของคะแนนรวมทั้งหมด โดยค่าคะแนนและระดับศักยภาพของทรัพยากรเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าคะแนนและระดับศักยภาพของทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า จำแนกตามรายละเอียดท่องเที่ยว

ตัวชี้วัดศักยภาพ	แหล่งท่องเที่ยว					
	หนอง ผักชี	โป่งทุ่ง กวาง	ริมถนน กม.30	ผาเม่น	บุตาปอด	ทุ่ง กระทิง
1. ตัวชี้วัดด้านศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) คะแนนเต็ม 30 คะแนน						
ตัวชี้วัดที่ 1 โอกาสในการพบเห็นสัตว์ป่า	5	5	4	4	4	5
ตัวชี้วัดที่ 2 ค่าดัชนีความหลากหลายชนิดของนก	5	5	3	1	1	1
ตัวชี้วัดที่ 3 ระยะห่างจากพื้นที่ประกอบกิจกรรมของมนุษย์และเส้นทางขนส่งหลัก	5	5	5	1	4	5
ตัวชี้วัดที่ 4 สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ	4	3	3	4	4	3
ตัวชี้วัดที่ 5 ศักยภาพด้านการสื่อความหมายและการเรียนรู้	4	2	2	2	3	3
ตัวชี้วัดที่ 6 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ซึ่งส่งเสริมการพบเห็นสัตว์ป่า	5	4	4	5	5	4
2. ตัวชี้วัดด้านศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว (Activity) คะแนนเต็ม 10 คะแนน						
ตัวชี้วัดที่ 7 ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า	4	3	3	2	4	3
ตัวชี้วัดที่ 8 การจัดการความปลอดภัยจากการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า	3	3	4	3	3	3
3. ตัวชี้วัดด้านศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คะแนนเต็ม 10 คะแนน						
ตัวชี้วัดที่ 9 การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว	4	4	4	1	3	3
ตัวชี้วัดที่ 10 มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านความรู้และสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว	3	3	3	1	2	1
4. ตัวชี้วัดด้านศักยภาพในการเข้าถึง (Accessibility) คะแนนเต็ม 9 คะแนน						
ตัวชี้วัดที่ 11 ความสะดวกในการเข้าถึง	4	4	4	1	1	2
ตัวชี้วัดที่ 12 การเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ	4	3	4	2	2	2
5. ตัวชี้วัดด้านศักยภาพของที่พัก (Accommodation) คะแนนเต็ม 5 คะแนน						
ตัวชี้วัดที่ 13 การกระจายเชิงพื้นที่ของที่พักจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก	2	2	4	2	2	2
ค่าคะแนนรวม	52	46	47	29	38	37
ร้อยละของค่าคะแนนศักยภาพ	81.3	71.9	73.4	45.3	59.4	57.8
ระดับศักยภาพ	สูงมาก	สูง	สูง	ไม่ เหมาะสม	ปาน กลาง	ปาน กลาง

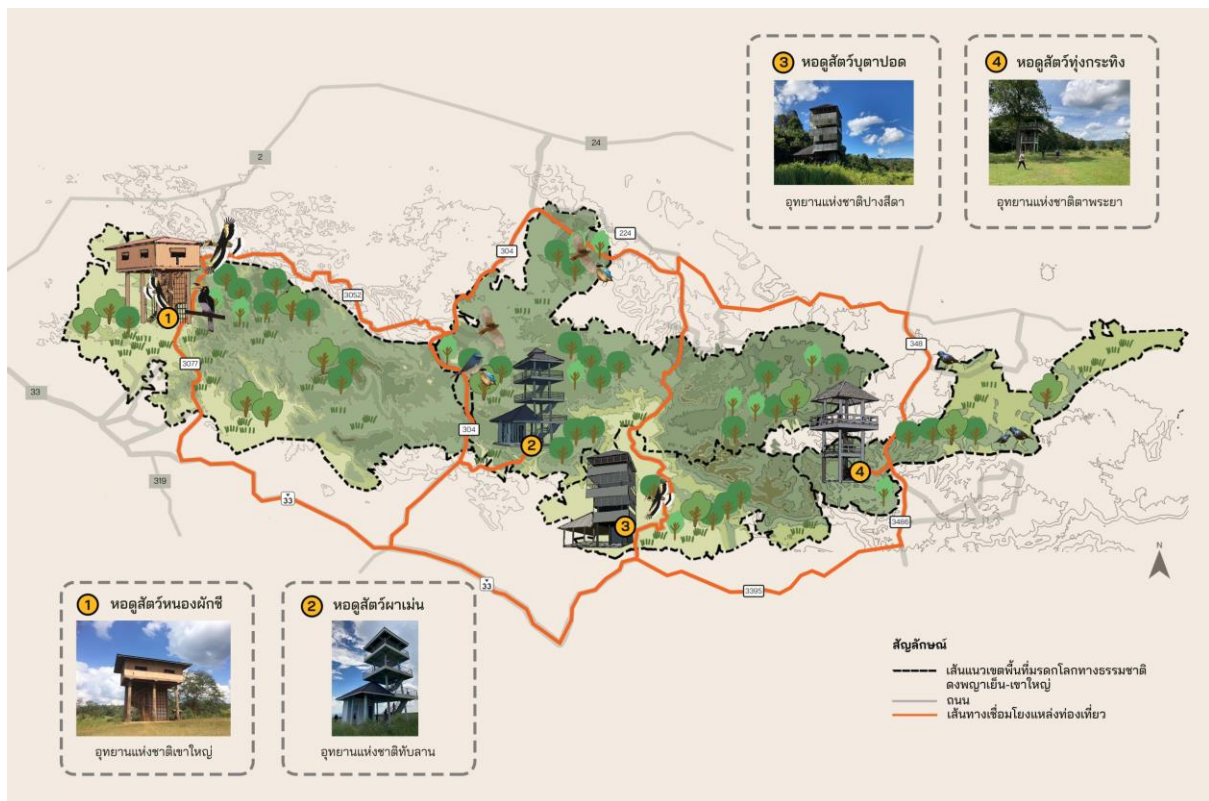
วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า จากผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 นำมาพิจารณาร่วมกับการกระจายของแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติที่จำเป็นต้องพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยว และความสามารถในการมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีทางเลือกในการประกอบกิจกรรมที่หลากหลาย มาพิจารณาการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ่ โดยสามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว 3 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประเภทพักค้าง 4 วัน 3 คืน โดยออกแบบเพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่นักท่องเที่ยวสามารถมีโอกาสพบเห็นชนิดพันธุ์ที่โดดเด่นได้ ซึ่งประเมินคุณค่าของชนิดพันธุ์สัตว์ป่า 5 ชนิดจากเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดชนิดพันธุ์ คือเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ มีจำนวนมาก หรือมีความสำคัญกับระบบนิเวศ ประกอบกับการวิเคราะห์การกระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและนกที่สำคัญและหายาก 5 ชนิดพันธุ์ พบว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 5 ชนิดพันธุ์ที่ความโดดเด่นในพื้นที่มรดกโลกกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ได้แก่ ช้างป่า เสือ กระทิง วัวแดง และกวางป่า โดยรูปแบบของการเดินทางมีรายละเอียดของจุดหรือสถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ หอดูสัตว์หนองผกชี (ช้างป่า กวางป่า) – หอดูสัตว์บุตาปอด (กระทิง) – หอดูสัตว์ทุ่งกระทิง (กระทิง และวัวแดง) ดังภาพที่ 2

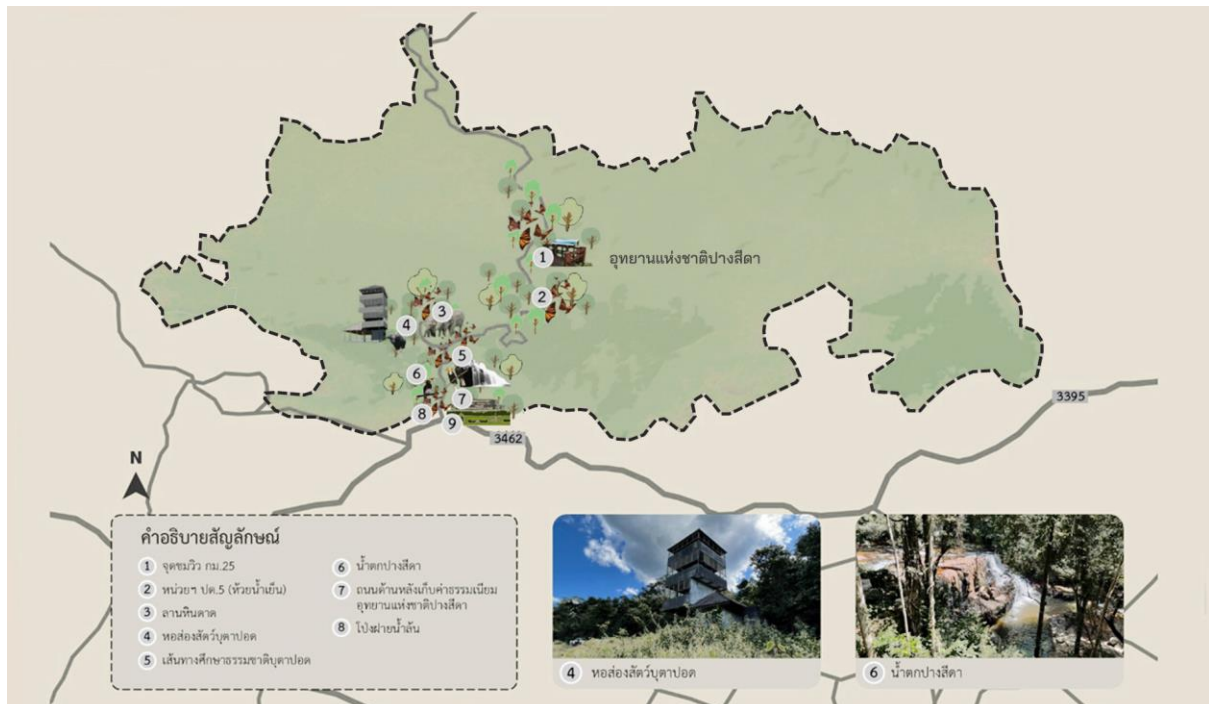
ภาพที่ 2 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

2. เส้นทางที่ 2 เส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทนก ประเภทไปเช้าเย็นกลับ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการถ่ายภาพสัตว์ป่า โดยใช้เวลาในช่วงเช้าและช่วงเย็นในการดูนกและท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติในช่วงกลางวัน รูปแบบของการเดินทางมีรายละเอียดของจุดหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่จะกำหนดสถานที่ดูนกตามหอดูสัตว์ เนื่องจากแหล่งดูนกบางแห่ง เช่น ริมถนน มีความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายกับนักท่องเที่ยว ดังภาพที่ 3 เส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทนก มีลักษณะเฉพาะที่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่ส่งผลต่อโอกาสในการพบเห็นนกชนิดพันธุ์ที่ต่างกันไป ทั้งนี้หากพิจารณาจากดัชนีความเหมาะสมในการดูนกในแต่ละฤดูกาล พบว่าฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการดูนกกลุ่มต่างๆ คือ 1) ช่วงเดือน มีนาคม – พฤษภาคม เป็นช่วงที่ประจำถิ่นทำรังวางไข่ มีโอกาสพบกลุ่มนกพญาปากกว้าง กลุ่มนกขุนแผน กลุ่มนกจาบคา กลุ่มนกหัวขวาน กลุ่มนกเขาเปล้า กลุ่มนกจับแมลง 2) ช่วงเดือน มิถุนายน – กันยายน เป็นช่วงนกอพยพมาทำรังวางไข่ในประเทศไทย มีโอกาสพบนกในกลุ่ม นกแต้วแล้ว นกแอ่นทุ่งใหญ่ นกยางลายเสือ และ 3) ช่วงเดือน ตุลาคม – กุมภาพันธ์ เป็นช่วงนกอพยพหนีหนาวผ่านเข้ามาในพื้นที่ มีโอกาสพบนกในกลุ่มนกจับแมลง เหยี่ยวอพยพ กลุ่มนกคัตคู โดยความเหมาะสมในการดูนกในแต่ละฤดูกาลของแต่ละอุทยานแห่งชาติทั้ง 4 แห่งและรายชื่อชนิดพันธุ์ที่จะพบในแต่ละช่วงเวลา

ภาพที่ 3 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่า ประเภทนก

3. เส้นทางที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวลัดว้าป่าประเภทผีเสื้อ เป็นการจัดเส้นทางที่พิจารณาจากการบริหารจัดการโป่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่จุดชมผีเสื้อที่ได้รับความนิยมจะมีการจัดทำโป่งผีเสื้อเพื่อดึงดูดผีเสื้อออกมาบริเวณจุดดังกล่าว โดยจุดที่สามารถกำหนดได้ถาวรจะมีเพียงโป่งผีเสื้อของอุทยานแห่งชาติปางสีดา ดังภาพที่ 4 จุดที่สามารถพบเห็นผีเสื้อของปางสีดา มี 3 จุดด้วยกันคือ 1) บริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยว สามารถพบเห็นตั้งแต่บริเวณลานทางเดินเท้า และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยจะพบผีเสื้อวงศ์ปิ่นเรียว ในฤดูฝนจะพบผีเสื้อสกุลบารอนหลายชนิดลงกินผลไม้สุกใต้ต้นไม้ม่วง ในเดือนเมษายนจะพบด้งด้ผีเสื้อหนอนคูนจำนวนมากนับหมื่นในบริเวณรอบ ๆ ศูนย์บริการ 2) บริเวณน้ำตกปางสีดา หากฉีดน้ำทิ้งสักพัก จะเห็นผีเสื้อลงมากินเกลือแร่หากเดินตามน้ำตกจะพบเห็นผีเสื้อนานาชนิด โดยเฉพาะวงศ์ผีเสื้อหางติ่ง และผีเสื้อหนอนกระหล่ำ และ 3) บริเวณน้ำตกลานหินลาด เริ่มต้นจาก กิโลเมตรที่ 6 โดยเป็นเส้นทางที่ผ่านทุ่งหญ้าบุตาปอดไปจนถึงบริเวณลานของน้ำตกหินลาดซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดเส้นทาง ซึ่งจะพบผีเสื้อสกุลผีเสื้อป่า เช่น กาหลิบแดง พระเสาร์ใหญ่ นอกจากนั้นอุทยานแห่งชาติปางสีดา จะมีการจัดเทศกาลดูผีเสื้อในช่วงต้นเดือนมิถุนายน – เดือนกรกฎาคมของทุกปี โดยมีกิจกรรม เช่น การประกวดหุ่นผีเสื้อ และขบวนแห่หุ่นผีเสื้อ กิจกรรมทำโป่งเทียมให้ผีเสื้อ เรียนรู้ร่วมกันกับกิจกรรมดูผีเสื้อและแนะนำการถ่ายภาพผีเสื้อจากนักดูผีเสื้อและนักถ่ายภาพ ชมนิทรรศการภาพถ่ายผีเสื้อ รวมทั้งพาดูผีเสื้อตามจุดต่าง ๆ

ภาพที่ 4 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวลัดว้าป่าประเภทผีเสื้อ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกตามแหล่งท่องเที่ยวจะเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีระดับศักยภาพของทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอยู่ในระดับสูงและระดับสูงมากจะอยู่ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เนื่องด้วยความโดดเด่นของทรัพยากรสัตว์ป่าที่มีการกระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและนกที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวพบเห็นได้ง่าย ประกอบกับความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและความสามารถในการเข้าถึง และมีเส้นทางคมนาคมที่มีความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวและที่พักรอบอุทยานแห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phumsathan et al. (2022) ที่พบว่าศักยภาพในการเข้าถึงอยู่ในระดับสูงสุดโดยการเข้าถึงควรพัฒนาและบำรุงรักษาเส้นทางเข้าสู่พื้นที่เพื่อให้การเดินทางสะดวกและปลอดภัยซึ่งจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางสู่จุดหมายปลายทางมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการเข้าถึงถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ในขณะที่หอดูสัตว์บูปอด และเส้นทางศึกษาธรรมชาติทุ่งหญ้าบูปอดของอุทยานแห่งชาติปางสีดา และหอดูสัตว์ทุ่งกระทิงของอุทยานแห่งชาติตาพระยา ระดับศักยภาพของทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีข้อจำกัดในด้านของการเข้าถึงที่มีข้อจำกัดในเรื่องของยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางที่มีความจำเป็นต้องใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ และมีความห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงและที่พัก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาการจัดเส้นทางท่องเที่ยว นอกจากนี้ข้อจำกัดในเรื่องของความพร้อมของบุคลากรที่ให้บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติ ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวระบบนิเวศ และการสังเกตพฤติกรรมและร่องรอยสัตว์ป่าจากประสบการณ์การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า แต่ยังไม่ได้ผ่านการอบรมด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่า ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อความหมายธรรมชาติ ทั้งนี้ในส่วน of แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทรัพยากรอยู่ในระดับไม่เหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ได้แก่ ผาเม่น ซึ่งหากพิจารณาในด้านความดึงดูดใจและความโดดเด่นของทรัพยากรสัตว์ป่าที่มีค่าคะแนนอยู่ในระดับสูง แต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในช่วงของการพัฒนาพื้นที่เพื่อเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงมีข้อจำกัดในเรื่องของความพร้อมด้านการบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงส่งผลให้ค่าคะแนนศักยภาพด้านการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักอยู่ในระดับต่ำ

ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่งจึงควรมุ่งไปสู่การพัฒนาบุคลากรที่สามารถนำชมสัตว์ป่า ให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสัตว์ป่าและระบบนิเวศ ตลอดจนการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าความเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ทั้งนี้ Brockmeyer and colleagues (1983) พบว่า การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเมื่อผู้นำเที่ยวมีการแนะนำกิจกรรมที่หลากหลายให้กับผู้เข้าร่วมการนำเที่ยว นอกจากนี้การสื่อความหมายของเจ้าหน้าที่หรือผู้นำเที่ยวที่มี

ประสิทธิภาพอาจเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุดและส่งเสริมและสนับสนุนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในขณะประกอบกิจกรรมท่องเที่ยว (Manfredo, 2002)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้เรื่องการกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยทางคณะผู้วิจัยได้จัดทำกรอบการประเมินตามตัวชี้วัดทั้ง 13 ตัวชี้วัด ดังภาพที่ 5 เพื่อนำไปเป็นกรอบการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้การประเมินศักยภาพของทรัพยากรของอุทยานแห่งชาติที่เป็นฐานทรัพยากรหลักของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทย

เกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า					
เกณฑ์	ด้านศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)	ด้านศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว (Activity)	ด้านศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	ด้านศักยภาพในการเข้าถึง (Accessibility)	ด้านศักยภาพของที่พัก (Accommodation)
ตัวชี้วัด	1. โอกาสในการพบเห็นสัตว์ป่า 2. ค่าดัชนีความหลากหลายชนิดของนก 3. ระยะห่างจากพื้นที่ประกอบกิจกรรมของมนุษย์ และเส้นทางขนส่งหลัก 4. สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ 5. ศักยภาพด้านการสื่อความหมายและการเรียนรู้ 6. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของพื้นที่ซึ่งส่งเสริมการพบเห็นสัตว์ป่า	1. ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า 2. การจัดการความปลอดภัยจากการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า	1. การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว 2. มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านความรู้และสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว	1. ความสะดวกในการเข้าถึง 2. การเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ	1. การกระจายเชิงพื้นที่ของที่พักจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก

ภาพที่ 5 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ระดับของศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง มีหอดูสัตว์หนองผักชีเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีระดับศักยภาพของทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอยู่ในระดับสูงมาก รองลงมาคือโป่งทุ่งกวาวและจุดชมวิวกิโลเมตรที่ 30 ถนนสาย 2090 ที่มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับสูง และหอดูสัตว์บุตาปอดและหอดูสัตว์ทุ่งกระตังที่มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ผาเม่นของอุทยานแห่งชาติทับลานมีระดับศักยภาพไม่เหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ทั้งนี้หากพิจารณาจากระดับของศักยภาพจำแนกตามองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ พบว่า ศักยภาพด้านการเข้าถึงและด้านที่พักมีค่าของระดับศักยภาพที่แตกต่างกันในกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง ซึ่งการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าได้พิจารณาจัดทำเส้นทางตามผลการประเมินศักยภาพและการกระจายของแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติที่จำเป็นต้อง

พิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวและความสามารถในการมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีทางเลือกในการประกอบกิจกรรมที่หลากหลาย โดยสามารถกำหนดและจัดรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่า ทั้งในด้านความโดดเด่นของทรัพยากร ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ โดยสามารถสรุปเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่าได้ 3 เส้นทางจำแนกตามประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก และผีเสื้อ โดยเส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประเภทพักค้าง 4 วัน 3 คืน โดยออกแบบเพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่นักท่องเที่ยวสามารถมีโอกาสพบเห็นชนิดพันธุ์ที่โดดเด่นได้ มีรายละเอียดของจุดหรือสถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ หอดูสัตว์หนองผกชี (ช้างป่า กวางป่า) – หอดูสัตว์บุตาปอด (กระทิง) – หอดูสัตว์ทุ่งกระทิง (กระทิง และวัวแดง) เส้นทางที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทนก ประเภทไปเช้าเย็นกลับ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการถ่ายภาพสัตว์ป่า โดยใช้เวลาในช่วงเช้าและช่วงเย็นในการดูนกและท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติในช่วงกลางวัน และเส้นทางที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าประเภทผีเสื้อ เป็นการจัดเส้นทางที่พิจารณาจากการบริหารจัดการโป่งของอุทยานแห่งชาติปางสีดา ซึ่งโดยส่วนใหญ่จุดชมผีเสื้อที่ได้รับความนิยมจะมีการจัดทำโป่งผีเสื้อ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าผลประเมินศักยภาพในตัวชี้วัดที่ 10 มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านความรู้และสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวที่มีค่าคะแนนอยู่ในระดับต่ำ จึงควรมีการพัฒนาโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่สื่อความหมายที่ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการถ่ายทอดเรื่องราว เทคนิคการนำเที่ยวสัตว์ป่าซึ่งมีลักษณะเฉพาะ และต้องมีการจัดการกับความคาดหวังในการพบเห็นสัตว์ป่าของนักท่องเที่ยว

ด้านผลประเมินศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่พบความแตกต่างของศักยภาพในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง จึงควรมีการจัดแบ่งกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าโดยพิจารณาจากการแบ่งเขตการจัดการพื้นที่ ควบคู่กับประสบการณ์ และความต้องการของนักท่องเที่ยว สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตการจัดการพื้นที่แบบสงวนธรรมชาติเข้มข้น หรือธรรมชาติสันโดษ ควรให้มีการจำกัดจำนวนและประเภทของนักท่องเที่ยว โดยเน้นเฉพาะกลุ่มนักวิจัย และผู้มีความสนใจเฉพาะเท่านั้น จำกัดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ให้อยู่ในระดับน้อยถึงไม่มีการพัฒนา ไม่พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมและเน้นการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกชั่วคราวเพื่อการศึกษาสัตว์ป่าเท่านั้น เช่นเดียวกับผลการประเมินศักยภาพในการเข้าถึงที่มค่าคะแนนศักยภาพที่แตกต่างกันในแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง จึงควรมีการพัฒนาโครงข่าย

เส้นทางการสัญจรและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาเส้นทางสัญจรด้วยรถยนต์ในระยะสั้นๆ และพัฒนาโครงข่ายการสัญจรด้วยการเดินเท้าเพื่อการดูสัตว์ป่าภายใต้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมดูแลพื้นที่เป็นหลัก รวมทั้งเน้นการสัญจรด้วยรถยนต์ที่เจ้าหน้าที่หรือชุมชนผู้มีส่วนต่อการบริหารจัดการพื้นที่จัดหาให้ เพื่อจำกัดจำนวนคนในการเข้าถึงและลดปริมาณการสัญจรที่หนาแน่นหรือมีการใช้รถยนต์ในเส้นทางอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดการรบกวนพฤติกรรมของสัตว์ป่าในแหล่งหากินตามธรรมชาติ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการกำหนดจุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยวมีหลากหลายตามความสามารถในการเข้าถึง จึงควรมีการกำหนดตำแหน่งพื้นที่จุดเริ่มต้นของโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าให้ชัดเจน โดยพื้นที่จุดเริ่มต้นของเส้นทางควรประกอบด้วย พื้นที่จุดจอดรถหรือจุดเปลี่ยนการสัญจรจากระยะสั้นบุคคลเป็นรถสองล้อของเจ้าหน้าที่หรือผู้มีส่วนในการบริหารจัดการพื้นที่ ศูนย์ข้อมูลที่ทำหน้าที่รับลงทะเบียน เพื่อควบคุมจำนวนคนในการเข้าถึงพื้นที่ และให้ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการปฏิบัติตนในการท่องเที่ยวสัตว์ป่าแก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าสู่พื้นที่อุทยานเป็นบริเวณที่ควรมีร้านค้าผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมรายได้แก่ท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริเวณจุดเริ่มต้นเส้นทางซึ่งอยู่ในพื้นที่ชุมชน ทั้งนี้สิ่งปลูกสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่ดังกล่าว จะต้องคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม การใช้พืชพรรณท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งดูแลรักษาง่าย และมีสถาปัตยกรรมที่สะท้อนต่ออัตลักษณ์ของท้องถิ่น สามารถรองรับผู้ใช้ได้ทุกกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้การประเมินศักยภาพของทรัพยากรของอุทยานแห่งชาติที่เป็นฐานทรัพยากรหลักของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทย โดยการประเมินศักยภาพและการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ความระมัดระวังในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวด้วยต้องคำนึงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่จะมีต่อพฤติกรรมและถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่สำคัญ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการนำเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าทั้ง 3 เส้นทางที่ได้จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 มาทดลองจัดกิจกรรมตามเส้นทางท่องเที่ยวสัตว์ป่าดังกล่าว โดยมีกลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ประกอบการเป็นผู้ประเมินความเหมาะสมของเส้นทาง รูปแบบการจัดกิจกรรมในเส้นทางท่องเที่ยว และความเชื่อมโยงไปยังฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการประเมินศักยภาพทรัพยากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติดงพญาเย็น-เขาใหญ๋ โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

References

- Brockmeyer, F. M., Bowman, M. L., & Mullins, G. (1983), Sensory versus non-sensory interpretation, *Journal of Environmental Education*, 14, 3–7.
- Dickman, S. (1996). *Tourism: An Introductory Text*. Hodder Education.
- Hall, C.M., & Welier, B. (1992). Introduction: What's So Special about Special Interest Tourism. In B. Weiler., & C.M. Hall. (Eds.), *Special Interest Tourism*, Belhaven Press.
- Higginbottom, K. (2004). *Wildlife tourism: Impacts, management and planning*. Common Ground Publishing.
- Jefferies, K., & Lepp, A. (2012). An investigation of extraordinary experiences. *Journal of Parks and Recreation Administration*, 30(3), 37–51.
- Kim, J.-H., Ritchie, J. R., & McCormick, B. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 51(1), 12–25. <https://doi.org/10.1177/0047287510385467>
- Kruger, M., & Saayman, M. (2012). Creating a memorable spectator experience at the Two Oceans Marathon. *Journal of Sport & Tourism*, 17(1), 63–77. <https://doi.org/10.1080/14775085.2012.662391>
- MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American Journal of Sociology*, 79 (3), 589–603. <https://doi.org/10.1086/225585>
- Manfredo, M.J. (2002). *Planning and managing for wildlife-viewing recreation in Wildlife viewing: A management handbook*, ed. M. J. Manfredo, Oregon State University Press, Corvallis, Oregon.
- Pongpattananurak, N., Phumsathan, S., Udomwithit, S., & Chaisawat-aree, T. (2020). *Full report, volume 3, wildlife tourism model development. Wildlife tourism model development project for conservation in the buffer zone of Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary, Uthai Thani Province*. Faculty of Forestry, Kasetsart University.
- Phumsathan, S., Panyo, P., Pongpattananurak, N., & Udomwitid, S. (2022). Assessment of tourism development potential based on tourism components in buffer zone of Huai Kha Khaeng Wildlife sanctuary, Uthai Thani Province. *ABAC Journal*, 42(4), 115–134. <https://doi.org/10.14456/abacj.2022.56>

- Tung, V. W., & Ritchie, J. R. B. (2011). Exploring the essence of memorable tourism experiences. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1367–1386. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.03.009>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2012). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO World Heritage Centre.